

Мосол Н. О.
*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Запорізького національного університету*

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ДОВІРИ ЗДОБУВАЧІВ І ВИКЛАДАЧІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF INTERPERSONAL TRUST OF STUDENTS AND TEACHERS IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

Стаття присвячена дослідженню психологічних аспектів, що впливають на формування міжособистісної довіри викладачів та здобувачів у закладах вищої освіти. Шляхом теоретичного аналізу досліджено, як довіра впливає на організацію навчального процесу, досягнення високого рівня знань, розвиток особистості здобувача, а також його майбутню професійну та особистісну самореалізацію. Сучасний підхід до такої взаємодії передбачає встановлення довірливих відносин між учасниками навчального процесу, що сприяє вдосконаленню процесу здобуття знань, умінь та професійних навичок відповідно до вимог сучасного суспільства. В статті висвітлюються переваги створення міжособистісних довірчих відносин у навчальному середовищі, зокрема щодо ефективного розв'язання навчальних проблем та вирішення життєвих задач та наявність тих якостей особистості, як викладача, так і здобувача, що сприяють виникненню такої взаємодії. Довіра між викладачем та здобувачем вищої освіти сприяє більш якійсній поточній діяльності, а також майбутньому професійному розвитку.

Сучасні підходи до освіти все більше наголошують на важливості формування довірливих відносин між учасниками навчального процесу. Довіра є основною передумовою позитивної взаємодії між викладачем і здобувачами, а також між самими здобувачами, що дозволяє здійснювати цю взаємодію у форматі співпраці на рівні суб'єктів. Схарактеризовано ключові особистісні характеристики викладачів, які сприяють розвитку довіри, особливості формування довіри в юнацькому віці, а також надано рекомендації для підвищення ефективності взаємодії у навчальному процесі. Довіра між викладачем та здобувачем є важливою передумовою для успішного навчання та особистісного зростання під час навчання в закладі вищої освіти; а розвиток особистісних якостей, що сприяють налагодженню довірливих міжособистісних відносин між учасниками навчального процесу сприяє більш гармонійному розвитку молоді та екологічній психологічній атмосфері у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: довіра, міжособистісна довіра, здобувач вищої освіти, викладач ЗВО, довірчі відносини, професійне зростання, навчальний процес, юнацький вік.

The article is devoted to the study of psychological aspects affecting the formation of interpersonal trust between teachers and students in higher education institutions. Through theoretical analysis it was investigated how trust affects the organisation of the educational process, achieving a high level of knowledge, developing the student's personality, as well as his future professional and personal self-realisation.

The modern approach to such interaction involves the establishment of trusting relations between the participants of the educational process. This contributes to the improvement of the process of acquiring knowledge, skills and professional abilities in accordance with the requirements of modern society. The article highlights the advantages of the creation of interpersonal relations of trust in the educational environment, especially with regard to the effective solution of educational and life problems, and the existence of those personality qualities of both the teacher and the student that contribute to the emergence of such interaction.

Modern approaches to education increasingly emphasise the importance of the development of relationships of trust between participants in the educational process. It is emphasised that trust is the main prerequisite for positive interaction between the teacher and the students, as well as between the students themselves, which allows this interaction to take place in the form of cooperation at the subject level.

In summary, interpersonal trust contributes to the establishment of effective and productive relationships in the educational process. The article reviews the theoretical foundations of interpersonal trust, analyzing the key personal characteristics of teachers that contribute to the development of trust, features of the formation of trust in young people, and also provides recommendations for improving the effectiveness of interaction in the educational process. It is concluded that trust between teachers and students is an important prerequisite for successful learning and personal growth during studies at higher educational institutions; and developing personal qualities that contribute to building trusting interpersonal relationships between participants in the educational process contributes to more harmonious youth development and an ecological psychological atmosphere in higher educational institutions.

Key words: trust, interpersonal trust, higher education student, higher education teacher, trust relations, professional growth, educational process, youth.

Вступ. Світ сучасної людини наповнений протиріччями та невизначеністю. В сучасному навчальному процесі в ЗВО, поряд з необхідністю підготовки висококваліфікованого фахівця-професіонала, на передній план висувається завдання

формування психологічно гармонійної та культурної особистості, яка може успішно орієнтуватися та функціонувати в сучасних вітчизняних і зарубіжних соціумах. Однак, попри визнання значення довіри для формування гармонійної особистості, багато

аспектів цього феномену залишаються недостатньо дослідженими. Недостатність емпіричних даних та теоретичних досліджень у цій сфері ускладнює розробку конкретних рекомендацій для викладачів, що бажують покращити взаємодію із здобувачами вищої освіти. Важливо визначити, які саме особистісні якості викладача є ключовими для формування міжособистісної довіри та як вони впливають на мотивацію та успішність здобувачів. Вирішення цієї проблеми може сприяти підвищенню якості освіти та задоволеності учасників навчального процесу. У такому ракурсі актуальним є вивчення міжособистісної довіри викладача та здобувача, як складової частини навчальної культури і самосвідомості української молоді, а також тих якостей особистості викладача та здобувача вищої освіти, які сприяють виникненню довірливих відносин. Проблема ефективної, довірливої взаємодії між викладачем і здобувачем у закладах вищої освіти є дуже актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах сучасного суспільства, що постійно змінюється та висуває непрості виклики, особливо важливим стає питання якості вищої освіти. Заклади вищої освіти (ЗВО) мають готувати висококваліфікованих фахівців, здатних адаптуватися до викликів ринку праці та робити свій внесок у розвиток суспільства. Одним із ключових чинників, що впливають на ефективність освітнього процесу, є взаємодія між викладачами та здобувачами вищої освіти. Взаємодія, побудована на довірливих відносинах, сприяє не лише підвищенню якості знань та навичок, але й формуванню позитивної мотивації до навчання. Міжособистісна довіра впливає на взаємодію учасників освітнього процесу, їхню готовність до співпраці, відкритості до нових знань та взаємного обміну досвідом. Невипадково багато українських та зарубіжних науковців звертають увагу на необхідність розвитку довіри у навчальному середовищі. Над темою взаємодії викладачів та здобувачів у закладах вищої освіти, а також над темою формування довірливих відносин між ними, працювало чимало українських науковців, серед яких зазначимо О. Лашко, О. Олійник, І. Пивоварчик, С. Ситнік, Г. Чайку, Я. Чаплак, Г. Чуйко. Дослідження теми формування довірчих відносин між учасниками освітнього процесу, та розуміння того, які якості особистості сприяють формуванню довірливих взаємовідносин є важливим не лише для покращення рівня вищої освіти, але й для створення більш гармонійного та продуктивного навчального середовища, що відповідає сучасним вимогам суспільства.

Мета статті – представити результати теоретичного аналізу психологічних аспектів міжособистісної довіри здобувачів і викладачів у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Динаміка міжособистісних відносин викладача і здобувача вищої освіти характеризується високою індивідуальною варіативністю та статусно-рольовими відмінностями. Як зазначають дослідники С. Яновська,

Р. Туренко, Ю. Яновська [1], довірчі взаємини займають різні місця в системі цінностей викладачів і здобувачів. Викладачі приділяють їм більше значення у навчальному процесі, тоді як для здобувачів вони мають значну особистісну важливість і викликають сильні емоції. Науковці І. Пивоварчик, С. Ситнік [2], стверджують, що з часом ця тенденція посилюється: на випускних курсах потреба викладачів у поглибленні відносин часто не підтримується здобувачами через формальність і жорстку регламентацію навчальних цілей і завдань. Таким чином, розвиваючи творчий підхід до процесу навчання, викладачі стимулюють інтерес та навчають здобувачів вищої освіти думати нестандартно, глибоко та креативно, розуміти ситуації з різних точок зору. Вони спонукають здобувачів віддати перевагу своїм справжнім потребам, слухати власні відчуття та довіряти собі, що є важливим для особистісного та професійного зростання, сприяючи самопізнанню та самовдосконаленню.

Поняття довіри Т. Куриленко [3] характеризує як ставлення однієї людини до іншої людини, як до такої, на котру можна розраховувати в тому, що вона віддасть перевагу співпраці та відносинам, навіть у випадку, якщо існує можливість, що вона може зашкодити. Це включає віру в надійність, відповідальність та готовність людини виконувати свої обіцянки, дані партнеру у спілкуванні. Досліджено, що люди виявляють значно більше довіри до тих, хто проявляє веселість, емпатію, сміливість та відкритість, особливо коли спостерігається спільність інтересів між ними та особами, яким вони довіряють. Недовіру ж викликають люди, які виявляються розважливими та недобророзумними, їхня поведінка викликає підозри [4].

Узагальнюючи різні підходи до розуміння довіри особистості, С. Ворожбит [5] виділяє такі критерії довіри у здобувачів під час адаптації до нових обставин або людей при вступі до закладу вищої освіти: значущість взаємодії з новим середовищем, оптимістичні очікування щодо встановлення відносин з однолітками та викладачами, узгодженість власних цінностей, норм і дій з параметрами інших учасників взаємодії, добровільність у взаємодії, відсутність контролю за діями партнера по спілкуванню, а також впевненість у тому, що партнер по взаємодії не підведе і підтримає у складній ситуації.

Очевидно, що більшість здобувачів вищої освіти перебувають у юнацькому віці, який характеризується формуванням власного світогляду, переконань і характеру. У цей період актуальними є питання розуміння себе, своїх бажань, життєвого та професійного визначення, а також розвитку та становлення самосвідомості [6]. Рекомендовано під час лекцій і практичних занять, крім тематичних питань, обговорювати аспекти довіри, морального вибору, етичні питання професійного та загальнолюдського характеру, оцінювати дії інших людей та власні ситуації та вчинки, адже для здобувачів є актуальними питання правильного вибору в різних ситуаціях і значимість довіри до інших.

Важливим аспектом саме такої взаємодії є формування довірчих відносин між викладачем та здобувачем. Досліджуючи, як довіра та недовіра впливають на успішність взаємодії, Г. Чайка [7; 8] зазначає, що відбувається це по-різному: довіра сприяє формуванню стійких позитивних відносин та ефективній взаємодії, тоді як недовіра може викликати захисні реакції, створюючи психологічну дистанцію між викладачем та здобувачем, що негативно позначається на сприйнятті навчального матеріалу.

У взаємодії між викладачем і здобувачем вищої освіти, наголошує О. Дубініна [9], для формування довіри важливо вміти демонструвати різноманітність життєвих ситуацій, знань та поглядів, а також різноманіття підходів у сприйнятті цих знань та у мисленні для розв'язання практичних завдань. Тому завдання викладача ЗВО включає не лише передачу знань здобувачам, але й максимально сприяти їхньому інтелектуальному розвитку, створюючи умови для інтелектуальної свободи. Адже takenавчальне середовище повинно сприяти розвитку мислення, аналітичних здібностей, а також надавати можливості для обговорення, пропонування, проєктування та аналізу різних життєвих, філософських і психологічних питань та проблем.

Таким чином, найбільш адекватні уявлення один про одного і правильні оцінки взаємин формуються в умовах творчого ділового співробітництва. Як обґрунтовують дослідники Я. Чаплак, Г. Чуйко [10], гармонійні та довірчі стосунки з викладачем сприяють підвищенню пізнавальної активності та інтелектуальної ініціативи здобувачів на заняттях, а також збільшують їхній інтерес до навчання.

Можемо узагальнити, що міжособистісна взаємодія між здобувачами освіти та викладачами залежить від загального психологічного клімату у закладі вищої освіти, організації цілісного психолого-педагогічного процесу, а також від участі всіх суб'єктів у спільній навчально-професійній діяльності на основі взаємної довіри.

До особистісних якостей викладача, що сприяють виникненню довірчих відносин зі здобувачами вищої освіти, О. Бойчук [11] відносить, передусім, морально-етичні риси, вимога дотримання яких впливає з самої професії викладача. До таких якостей належать: емпатія, конкретність, ініціативність, відкритість, щирість, здатність до сприйняття почуттів інших, ввічливість, повага до оточуючих, тактовність, уважність, спостережливість, комунікабельність, доступність, уміння завоювати довіру здобувачів, допитливість, креативність та ерудованість. Отже, найбільш важливими для викладача є загальна та професійна культура. Слід додати, що викладач закладу вищої освіти повинен мати високий рівень загальної культури, яка включає тактовність, уважність, толерантність, поступливість, доброзичливість, почуття гумору, вміння підтримувати інших, керувати своїми емоціями та коригувати свою поведінку. Однією з головних переваг, пов'язаних з авторитетом викладача, зауважує О. Олійник (Хлинстева) [12], є те, що авторитетній людині взагалі

немає потреби примушувати будь-кого до будь-яких дій. Якщо доводиться змушувати будь-кого, це свідчить про невисокий рівень авторитету людини.

Навчальний процес є двостороннім шляхом: якщо врахувати, що кожен здобувач має своє власне сприйняття світу, свій власний спосіб мислення, то очевидним є ситуація, коли пояснення чогось працює для однієї людини, але не спрацьовує для іншого. Як було вже зазначено вище, кожен здобувач є представником свого сприйняття життя та свого способу мислення. Викладачі повинні знати свою фокус-групу, щоб успішно працювати з нею та досягти кращих результатів для обох сторін навчального процесу. Отже, розуміння того, як здобувачі мислять і як вони сприймають світ, може дати викладачеві відповідь на питання, які інструменти слід вибрати, щоб обидві сторони освітнього процесу взаємодіяли краще.

Деякі дослідники (О. Лашко [13; 14], О. Петрик [15], Г. Чайка [7; 8]) вказують на зв'язок між довірою та соціальним інтелектом, підкреслюючи, що це важливо для швидкої адаптації до змін, правильного розуміння та передбачення поведінки інших осіб. Таким чином, створюються позитивні умови для особистісного розвитку, самореалізації, розвитку толерантності та професійного зростання.

Кілька слів про онлайн-навчання та повноваження викладача, який є відповідальним за контроль навчального процесу. Сприйняття і спосіб мислення здобувачів вищої освіти накладають деякі додаткові вимоги у випадках, коли навчальний процес проходить дистанційно, в онлайн форматі. В такому випадку О. Олійник (Хлинстева) [12] рекомендує застосування персоналізованого підходу, який стає можливим у процесі онлайн-навчання.

Говорячи про онлайн-освіту, потрібно бути максимально критичними, і хоча є багато проблемних питань стосовно онлайн-освіти та недоліків (наприклад, ефект присутності, який не можна недооцінювати), потрібно все-таки використовувати переваги, такі як можливість персоналізувати навчання для кожного здобувача, задіяного в навчальному процесі.

Міжособистісна довіра здобувачів до викладача, свідчить про позитивну динаміку набуття авторитету та є способом визнання та підтвердження авторитету викладача. Велика проблема в тому, що багато хто вважає спілкування викладача та здобувачів в навчальному процесі виключно обміном інформацією, але спілкування – це дещо більше, ніж простий обмін даними, це також емоції всіх залучених до цього спілкування. Спілкування – це процес з двостороннім рухом, а авторитет в цьому спілкуванні завойовується довірою. Міжособистісна довіра передбачає згоду, що всі сторони повинні дотримуватися того, що вони говорять, і робити це. Недовіра виникає, коли домовленість була порушена.

З огляду на вищесказане можна зробити висновок, що особистість і авторитет викладача відіграють надзвичайно важливу роль у процесі навчання здобувачів у закладі вищої освіти та на виникнення міжособистісної довіри між учасниками освітнього процесу. Те, як викладач може оперувати цими якос-

тями під час викладання, показує професіоналізм з точки зору здатності викладача залучити кожного здобувача до навчального процесу, створити середовище, де кожен відчуває себе комфортно в процесі навчання.

Слід звернути увагу на те, щоб довіра викладача була автентичною, а не просто стратегією виховання. Недостатність довіри викладача до інших може спричинити його відношення до здобувачів як до потенційно небезпечних об'єктів, що ускладнює якісну взаємодію та спілкування. Це особливо помітно у відношенні викладача до здобувачів, коли налагодження довірчих стосунків вимагає від нього виявлення в здобувачів якостей, що дозволяють сприймати їх як активних і рівноправних партнерів. Однак, як зазначає Н. Василець [16], такий процес сприйняття ускладнюється без базової довіри до людей. Отже, актуальним для створення довірчої міжособистісної взаємодії здобувачів та викладачів є врахування довіри як важливої особистісної риси, яка впливає на взаємопізнання, успішність навчального процесу та майбутню професійної діяльності здобувачів.

Висновки. Результати теоретичного аналізу показують, що психологічні аспекти міжособистісної довіри викладачів та здобувачів вищої освіти є важливим фактором впливу на перебіг

успішної взаємодії учасників навчального процесу. Особистісні якості викладача та здобувача, такі як емпатія, відкритість, щирість та комунікабельність, відіграють важливу роль у формуванні міжособистісних довірчих відносин. Важливо, щоб викладачі створювали сприятливе середовище для інтелектуального розвитку здобувачів, де вони могли б вільно обговорювати різні життєві, етичні та професійні питання. Онлайн-навчання також вимагає персоналізованого підходу, що може допомогти у встановленні довірчих відносин навіть у віртуальному середовищі. Успішне навчання значною мірою залежить від взаємної довіри та авторитету викладача, що вимагає постійного удосконалення комунікативних навичок та адаптації до нових умов навчання.

Отже, формування довірчих міжособистісних відносин між викладачем та здобувачем вищої освіти є ключовим фактором успішного навчального процесу, який сприяє розвитку особистості, професійного зростання та підвищенню загальної ефективності освіти.

Перспектива дослідження міжособистісних взаємин між викладачами та здобувачами вищої освіти може включати дослідження впливу психологічного клімату в навчальному закладі на формування довірчих відносин між викладачами та здобувачами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Яновська С. Г., Туренко Р. Л., Яновська Ю. Є. Феномен довіри між суб'єктами освітнього процесу у ВНЗ. 2017. URL: <http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/159/250>
2. Ситнік С. В., Пивоварчик І. М. Довіра до людей та її прояв у міжособистісній взаємодії, *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права* № 5, 2021. С. 59–65. DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.5.9>
3. Куриленко Т. Довіра як соціальний феномен. *International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy*, 2024. 3(1). С. 20–26. URL: <https://isg-journal.com/isjpp/>
4. Савченко О. В., Петренко В. В., Тімакова А. В. «Методика довіри/недовіри особистості до світу, до інших людей, до себе» (А. Купрійченко): українськомовна адаптація, валідація та стандартизація. Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія Психологія, вип. 5, 2022. DOI <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.5.3>
5. Ворожбит С. А. Методично-теоретичний підхід до аналізу та розробки концептуальних задач робочої програми емпіричного дослідження почуття довіри як чинника соціально-психологічної адаптації студентів. *Проблеми сучасної психології*, 2010. В. 7. С. 127–139.
6. Шевченко Н., Кузьмич О., Гмиріна О. Особистісна детермінація довіри до себе в юнацькому віці. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2024. № 11. С. 123–145. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2024-11-7>
7. Чайка Г. В. Довіра і характеристики, що сприяють успішному переживанню травматичних ситуацій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. Випуск 1. 2023. С. 13–19. DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2023-1-2>
8. Чайка Г. В. Статево-вікові особливості довіри та її зв'язок із психологічним благополуччям. *Проблеми сучасної психології*, 2022, № 1. С. 101–108. URL: <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2022-1-12>
9. Дубініна О. М. Довіра та вимогливість суб'єктів педагогічної взаємодії як специфіка математичної підготовки студентів за напрямом «Програмна інженерія». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2014. Вип. 38(91). С. 509–515. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2014/38/72.pdf>
10. Чуйко Г. В., Чаплак Я. В. Міжособистісна довіра як передумова партнерських стосунків між людьми. *Психологічний часопис / за ред. С.Д. Максименка*. Київ: Інститут психології ім. Г.С. Костюка, 2020. № 1. Вип. 6. С. 29–39. DOI: 10.31108/1.2020.6.1.
11. Бойчук О. Сучасні психолого-педагогічні вимоги до викладача вищого медичного навчального закладу. *Освітнологічний дискурс*, 2018, № 1-2 (20-21). DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2018.1-2.168>
12. Олійник (Хлинстева) О. Як авторитет і довіра впливають на тих, хто перебуває під наглядом викладача, шляхи формування авторитету. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2022. Special Issue № 1. С. 343–347. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/?page_id=2420
13. Лашко О. В. Вікові особливості прояву довіри студента до викладача в технічному університеті. *Габітус*, 2020. Випуск 13. Т. 2. С. 81–87. DOI <https://doi.org/10.32843/26635208.2020.18.2.14>
14. Лашко О.В. Психологічні чинники розвитку довіри до викладача у студентів технічного університету: дис. ... канд. психол.наук: 19.00.07. Київ, 2021. 291 с.
15. Петрик О.В. Довіра як прояв соціального інтелекту у професійній діяльності журналістів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Острого, 2017. Вип. 5. С. 120–129.
16. Василець Н.М. Довіра як підґрунтя толерантності у психолого-педагогічній взаємодії. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, 2012. №1. С. 114–121.